

אגיש מקע ווארט

גליון תשצ"ג פרשת משפטים כ"ד שבט תשפ"ה

אגדה ובקיאות

כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנים, אם בגפו יבא בגפו יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו (כא, ב-ג).

מישהו ניגש פעם לסבא מקלם זכרונו לברכה, והתחיל לבא בטרוניות כלפי תורתינו הקדושה ולזלזל בה (עפ"ל): הנה היום כל העולם הנאור כבר השתחרר מהמוסכמות הישנות, לינקו-לן ביטל את העבדות, אין עוד מעמד נחות כל כך של עבדות בעולם, ומה התורה נותנת אפשרות כזאת של עבדות עם פרטיה ודקדוקיה? מה זה שהתורה נותנת מקום לכזה דבר בזו? אמר לו הסבא מקלם: תראה את ההבדל בין התורה הקדושה - תורת חיים, למשפטים שלכם - משפטים בל ידעום! אצלכם, בעולם הנאור שאין עבדות, מה קורה אם אחד גונב? מסכן, נקלע לחובות, אין לו לחם לאכול, אין לו פרנסה - לא יבוז לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב (משלי ו, ל) - בצר לו הוא שלח ידו בגניבה, ותפסו אותו, מה עושים לו? מביאים אותו לבית משפט, חורצים את דינו בכל חומרת הדין, שולחים אותו לבית סוהר! ומה קורה לו שם בבית סוהר? מה נהיה ממנו? הוא נכנס לשם כגנב קטן - שגונב מחוסר ברירה 'כי ירעב', והוא יוצא פושע גדול - בית סוהר זה בית ספר לגנבים, זה חיידר לפושעים!! שם בחברה של פושעים וגנבים הוא לומד איך לשפר ולייעל את צורת העבודה!!! ומה עם האשה והילדים? מי מפרנס אותם? מאיפה הם חיים? כולם מצביעים עליהם: אבא שלהם גנב! אבא שלהם בבית סוהר! מנדים אותם, התדמית שלהם יורדת, ומה התוצאה של זה? הם נפלטים לרחוב, מתחברים לחברים לא טובים, עד שבסוף תופסים גם אותם גו-נבים! וחוזר חלילה: לוקחים אותם לבית משפט לקטינים, ואחר כך כשהם מתבגרים שמים גם אותם בבית סוהר! וגם הם נכנסים לשם גנבים קטנים, ויוצאים פושעים גדולים! ככה מגדלים דורות של עבריינים, פושעים וגנבים! ובעל הממון, מי שגנבו אותו, יוצא לו מזה משהו? הוא מקבל את שלו בחזרה? כלום! את שלו הוא הפסיד! מהכלא הוא לא יקבל את הגניבה בחזרה!! התורה מחנכת ומעמידה - בין אדם לחבירו זה בעולם הנאור, אבל משפטי התורה - תורת חסד: יהודי גנב - בצר לו שלח ידו בגניבה, ותפסו אותו, מה עושים איתו? מחייבים אותו לשלם, לא מחפשים נקמה ועונשים סתם, יש לו - הוא משלם! וכשאינו לו לשלם? אם אין לו ונמכר בגניבתו (להלן כב, ב), גם כשאינו לו לשלם לא מענישים סתם את הגנב, מוכרים אותו לעבד ובכך הוא משלם את הגניבה! אבל כמו-בן לא שוכחים את אשתו וילדיו: הקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו - לא מפקירים אותם, לא זורקים אותם לרחוב, דואגים להם - חייב בפרנסתם! ובבית האדון, מה החברה שלו? מה הוא

לומד שם? הוא רואה מה זה אחריות על כסף - שצריך לעבוד כדי לשלם! הוא רואה איך נראה בית יהודי, איך נראה שולחן שבת, איך צריך להיות ההנהגה בין אדם לחבירו, הוא מקבל חינוך ויוצא משם בן אדם אחר לגמרי, קדוש וטהור נקי וזך!! ובהיותו עבד, איך הוא מרגיש? מה ההרגשה שלו? התורה הקדושה בפרשת ראה (דברים טו, טז) אומרת: שיתכן שהעבד לא ירצה לצאת לחפשי, למה? כי אהבך ואת ביתך כי טוב לו עמך, טוב לו להיות עבד! למה טוב לו? מה הוא אוהב בזה? לומדים מכאן חז"ל (קידושין כ, א): עמך במאכל ועמך במשתה, שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר, אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש, אתה ישן על גבי מוכים והוא ישן על גבי התבן. בן אדם יש לו עבד, ויש לו כרית אחת בבית, מי יישן עם הכרית? העבד! יש לו שלש כריות מי יישן עם שתיים? העבד! אסור שיהיה לך יותר ממה שיש לעבד!! אסור לך להיות מעליו - צריך להיות שווה איתו, אם זה לא יהיה שווה לא יהיה טוב לו עמך! מכאן אמרו: כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו. ולמה זה כך? מה עדיף עבד עברי מכל שאר עניים? יהודי שיש לו שכן עני ויש לו כרית אחת ולשכנו העני אין כרית, הוא לא צריך לתת אותה לעני, הצייווי הוא - המפתח של כל המצוות שבין אדם לחבירו הוא: ואהבת לרעך כמוך - כמוך, אבל לא יותר ממך! אם יש רק אחד לא צריך ליתנו לחבירו, אין חיוב להעדיף את האחר עליך, ומה נשתנה עבד עברי שכל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו - שיש לו זכות העדפה? התורה מלמדת דקויות בבין אדם לחבירו כתוב פה יסוד גדול: ונקדים בדוגמא לדבר: איך היושר לנהוג במקרה שהשכן העני שאינו לו כרית, יש לו פריצת דיסק קשה בגב, ובלי כרית הוא לא יוכל להירדם כל הלילה מרוב כאבים, אבל אתה שיש לך כרית לא יקרה לך שום דבר, נכון קצת פחות נוח, אבל תירדם תוך רגע ותישן מצוין כל הלילה? האם גם במקרה כזה נומר לו: כמוך, לא צריך לתת לשני יותר ממך? אין לו זכות להעדפה? עבד - אם האדון יישן בלילה עם כרית, והוא יישן בלי כרית, כל הזמן הוא יחשוב: למה לאדון יש כרית ולי אין כרית? בגלל שאני עבד! כי הוא אדון ואני עבד! המציאות הזו שלאדון יש משהו יותר מלעבד, תחזק אצלו את הרגשת השפלות, העבדות, המסכנות, האדון אם לא יהיה לו כרית הוא לא ירגיש שום דבר, אבל העבד אם לא יהיה לו כרית הוא ירגיש בזוי שפל ובזזה! הוא יחיה כל הזמן בהרגשה בזויה בכך שהוא עבד! ולא זו בלבד, אלא המציאות הזאת שלאדון יש יותר ממה שיש לעבד, לא רק שתגביר את הרגשת השפלות של העבד, אלא זה יחזק גם את תחושת ההתנשאות של האדון, האדון ירגיש בחוש: אני האדון והוא העבד! אני מעליו - מרומם ממנו, מושל בו! וזה התורה לא רוצה, את שני הרעות האלו, ולכן הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו - שאסור בשום אופן שיהיה לך שום דבר שיש

לך בו יתרון עליוזה ההבדל בין משפטי התורה - תורת חיים, למשפטים בל ידעום: גם כשהוא מגיע לאדון, הוא חי שם כמו שאמרנו - כי טוב לו עמך, אם יש כרית אחת נותנים אותה לעבד, לאדון אסור לפגוע במעמד שלו. ולא רק בשעה שהוא עבד אלא אם לפני שהוא נמכר לעבד הוא היה מקבל שישי, כשהוא חוזר אחרי שש שנים מהעבדות לבית הכנסת, חייבים להמשיך לתת לו שישי, ואם נותנים לו חמישי עוברים על לא תעשה דאורייתא - העבד צריך לישראל באותו מעמד שהיה לו, אסור להוריד את המעמד שלו. זהו עבד בעיני התורה!!!

(נחל אליהו)

"כל אלמנה ויתום לא תענון, כי אם ענה תענה אותו כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו, וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים" (כ"ב, כא-כג).

סיפור מבהיל בעצמתו שמעתי על הגאון רבי דוד בהר"ן זצ"ל אשר נודע בירושלים של מעלה בהקף גדלותו וגאונותו התורנית, בצדקותו ובקדושתו המופלגת, וביחוד בדקדוק המצוות ושמירת ההלכה עד כדי מסירות נפש ממש. למרות צניעותו המופלגת שמו יצא לתהילה כשולחן כעמוד ההוראה וכדמות עילאית לחקות אותה. אישיותו הקורנת השפיעה רבות על דמותם של בני ירושלים המדקדקים ערוך חי, בהלכה, שהיו ממליצים אודותיו: "כל הרואה את דוד נזכר הלכה". את הספור המפעים הבא שמתי מפי אחד מצאצאיו: בשנותיו האחרונות התגורר רבי דוד בשכונת 'שערי חסד', בבית בתו הרבנית חיה יוכבד [חיקה] פרידמן מן ע"ה, שהתאלמנה בצעירותה מבעלה הגאון רבי משה פרידמן זצ"ל. מדי לילה ולילה היה רבי דוד משכים קום לאמירת 'תיקון חצות', ולאחר מכן עסק בתורה עד כשעה וחצי לפני זמן ותיקון.

אז צעד לאיטו פסיעה אחר פסיעה לעבר בית הכנסת 'הגר"א' בשכונה, שם המשיך ללמוד חברותא עם אחד מתלמידי החכמים החשובים שבשכונה. בתו, הרבנית פרידמן, שנהגה בו כיבוד אב באופן מהודר ביותר, הקפידה אף היא לקום באשמורת הבוקר, להכין עבורו כוס קפה מהביל להחם בו את לבו. רבי דוד היה משיב בו את נפשו ומזדרז לצעוד לבית הכנסת. והנה, הליכות, כשהגיע רבי דוד לבית הכנסת, דקות אחדות לאחר שהחל ללמוד עם החברותא, פנה אליו במפתיע וביקש את באחד מחיבתו על כך שהוא נאלץ כעת לעוזבו ולשוב בדחיפות הביתה כי שכח דבר מה... בתחילה ניסה החברותא לעצור בעדו, בידעו כמה מאמץ וזמן תקח ממנו הדרך, אך רבי דוד היה החלטי בדעתו, קם ויצא. כששב לבית הכנסת כבר עמדו הציבור להתפלל, ולמרות שלא הספיק להשלים את חוק לימודו כמדי יום, נכרה על פניו ארשת של שביעות רצון. החברותא שהכיר את הליכותיו של רבי דוד, ידע כי כל מעשיו מונהגים בדקדוק על פי דעת תורה והלכה, והסתקרן לדעת איזה דבר חשוב יכול היה לגרום לרבי דוד לנטוש אותו כך באמצע הלמוד ולבטל את לימודם הקבוע, אולם רבי דוד סרב לפרט. רק לאחר הפצרות מרובות, נענה ואמר: "ודאי ידוע לך כי כיום אני מתגורר בביתה של בתי האלמנה: והנה היום שכחתי לשטוף את הכוס בה שתיתי את הקפה לפני יציאתי מהבית. חששתי כי עד שאשוב מתפילת שחרית, שארית הקפה תתיבש, והדבר יקשה על בתי לשטפה. חזרתי אפוא על עקבותי לשטוף את הכוס בעוד השארית רכה...". החברותא נדהם ותמה: "אינני מבין, הרי בסך הכל זוהי בתך, והיא בודאי מוחלת לך על כך בלב שלם?" "נכון!" אמר רבי דוד, "אך בכל זאת, היא אלמנה!..." מרעיש! הרי כל רגע של ביטול תורה אצל רבי דוד היה נורא. זמנו היה מדוקדק ומחושב עד לאחת. העידו עליו מכיריו כי מיום עמדו על דעתו לא בזבז רגע אחד מזמנו שלא נצלו עד תם. אולם כדי לא להטריח אלמנה בצער כה מועט, שאין ספק שלא היתה מקפידה על כך, הקדיש לזה קרוב לשעה...

(אצרתיהם אמלא)

בעומק הפרשה

ריתחא דאורייתא

אם כסף תלוה את עמי (כ"ב כ"ד)

בב"מ עא. איתא דתני רב יוסף אם כסף תלוה את עמי את העני עמך עמי ונכי עמי קודם ע"כ וברש"י כאן הביא דרשא זו. ולכאור' מוכח דאם רק גוי בא ללוות מותר לתת לו הלואה, וצ"ע מ"ט אין בזה משום איסור לא תחנם ובאמת בתוס' בב"מ ע: ד"ה תשיך, כבר הזכירו סברא זו דהמלוה לגוי בלא רבית עובר באיסור לא תחנם, אלא שאינו מבורר שם אם תוס' סוברים כן אליבא דאמת (יעו"ש היטב בתוס' והבן) אמנם בשו"ע הגר"ז הלכו רבית סעיף ע"ה כתב: ומצוה מן התורה ליקח רבית מן הנכרי ואסור להלוותו בחנם שנאמר לנכרי תשיך כלומר תשיך זה מצות עשה, ליקח ממנו נשך ולא להלוותו בחנם כמ"ש ולא תחנם לא תתן להם מתנת חנם א"כ הוא נכרי המכירו כמ"כ בהלכו' ע"ז ועובדיה ע"כ. וכן מבואר להדיא מדברי החינוך מצוה תקעג (ועיי"ש במנח"ח) וכ"ה משמעות הרמב"ם בפ"ה ממלוה ולוה ה"ה עיי"ש.

ועכ"פ תמוה דאם יש לא תחנם בהלואה לגוי, מה צריך פסוק שישראל קודם לגוי תיפוק'ל שלגוי אסור להלוות, ובפשטו נרא' בזה דהנה בגמ' בב"מ שם איתא אמר מר עמי ונכרי עמי קודם פשיטא אמר רב נחמן אמר ליה הונא לא נצרכא דאפי' לנכרי ברבית ולישראל בחנם ע"כ. הרי שכבר העמידה הגמ' שהכוונ' בהלואה לגוי ברבית, ובכה"ג ודאי שאין איסור לא תחנם, אך אינו מובן למה תירצה הגמ' כן רק משום דפשיטא דעמי קודם לגוי, תיפקו'ל דאפי' אם רק גוי רוצה הלואה אסור להלוות לו בלא רבית משום לא תחנם, ולכאור' פשטות הגמ' מורה דאין בזה איסור להלוות לגוי בחנם כשאין ישראל הרוצה ממנו הלואה עוד העיריני הגר"ע פריד שליט"א שמתוס' בע"ז ב. ד"ה להלוותם, מוכח להדאי דמותר להלוות לגוי בלא רבית. אמנם כבר כתב בשו"ע הגר"ז דבגוי המכירו שרי להלוות לו בלא רבית (והטעם בזה שע"י שמלוה לו יכיר לו טובה, וזהו עין מקח וממכר) וא"כ אפשר דמה שמוכח בגמ' דמותר להלוות לגוי מיירי דווקא בגוי המכירו, ולכן לא חשיב כנותן מתנה, אבל כשאינו מכיר ואינו חושב לקבל ע"ז גמול, יש איסור דאורייתא להלוותו בלא רבית.

(פנינים מבי מדרשא)

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים מבית הגר"ח קנייבסקי שליט"א)

שאלה: בענין הלאו של "כל אלמנה ויתום לא תענון" יש להסתפק מה הדין בשני יתומים, אחד יתום רק מאביו, והשני יתום גם מאביו וגם מאמו, האם מוזהר על היתום מן האב ומן האם יותר מעל היתום שהוא רק מן האב. (ונפק"מ לענין קדימה וכיו"ב) או דילמא שניהם שוים ואין היתום הגמור עדיף על פני חבירו שהוא יתום מצד אחד בלבד. תשובה: יתכן שהוא קודם שזה חסד יותר גדול

שאלה: כל אלמנה ויתום לא תענון. כאן הקדימה התורה אלמנה ליתום, ואילו בשאר מקומות: דברים(יד, כט. טז, יא). הקדימה התורה יתום לאלמנה וצריך טעם למה דווקא כאן קדמה אלמנה ליתום. תשובה: בכה"ת יתום קודם לאלמנה כמש"כ הרמב"ם פכ"א מסנהדרין ה"ו אבל לענין עינוי כיון שמותר לענות יתום ללמוד תורה כמש"כ הרמב"ם פ"ו מדעו ה"ט הקדימה תורה לאלמנה.

מים, עניים, מסכנים, חלכאים - ושמעתי, למה? כי חנון אני! הקב"ה אומר שמידת חנון - מידת הרחמים שלי תובעת את עלבונם, את הצער שלהם, ואחד כזה שגם מידת הדין תובעת להעניש אותו וגם מידת הרחמים עומדת כנגדו, איזה סיכוי כבר יש לו לצאת זכאי?!

(הגר"א)

"והיה כי יצעק אלי, ושמעתי כי חנון אני" (כב, כו)

הכתוב מדבר באדם שלווה כספים והגיע זמן הפרעון ולא פרע את חובו. נוטל ממנו בעל חובו משכון. אם יטול ממנו בגד יום - לא יקחנו בלילה, כשאין בו צורך, וישיבנו לבעליו עם שחר. אם הוא כר או כסת, יטלנו בבוקר וישיבנו לפנות ערב. שאם לא כן, "במה ישכב? והיה כי יצעק אלי ושמעתי, כי חנון אני".

שאל רבינו עובדיה ספורנו ז"ל: מה יצעק, ועל מה יצעק? והלא הוא האשם, הוא חייב כסף ולא פרע בזמנו! ומה ישמע הקב"ה במידת חנינות?

וביאר: אמת, שאין הצדקה לאי פרעון החוב. אבל העני יצעק וישאל: רבוננו של עולם, מדוע הפלית אותי לרעה, מדוע אני העני והוא העשיר? מדוע יש לו כסף מיותר להלוותו, ולי אין את הכסף הראוי לפרעון? ומדוע נגזר עלי לחיות חיי מחסור, לפגר בתשלום חובי, ליתן משכון ולישון בלא כרית?

וזעקתו תעלה למרום, ותפעל את פעולתה. הקב"ה יעביר מעט מהשפע מן העשיר המלוה - אל העני הלווה...

לפיכך, יועצת התורה לעשיר: אם קיימת את המצוה והלוית את הכסף, ובהגיע המועד הכסף לא הוחזר, כדאי לך לנהוג בוותרנות. כך ישמור הקדוש ברוך הוא בידך את האפשרות להמשיך ולהלוות!!!

(מעין השבוע)

כי יגנב איש שור או שה וכו' חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה (כא, לז)

שח הגר"ח"י מישקובסקי שליט"א: זוג הורים הגיעו אל מו"ר הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל, מאחר ואינו מקבל נשים הבעל נכנס והאשה עמדה בחוץ סמוך לדלת, האב פתח והתחיל לספר בקול בוכים, יש לו בן גנב רח"ל, היכן שהוא מגיע יש להישמר מפניו, נכנס למכולת גונב, בא לבקר דודים גונב, אפילו האב עצמו נאלץ להחביא את ארנקו מפניו, הם כבר ניסו את כל הדרכים, הרביצו לו צעקו עליו נתנו לו פרסי עידוד, אך שום דבר לא עזר, מה עושים. אמר להם הגרא"ל, דעו לכם, אדם שכבר טעם טעמה של גניבה ויש לו את הגעשמהק בזה, לא יוותר עליו כל כך מהר. לא יועילו צעקות עונשים ואף לא פרסים, כי הוא כבר רואה לנגד עיניו את העושר הגדול הצפוי לו מגניבותיו ממילא כל מה שיציעו לו אינו מגיע לערך אותו עושר. אבל, המשיך מרן זצוק"ל, ישנו דבר אחד שעוזר לגנב גם בשעת הגניבה, חז"ל אומרים בענין טביחה ומכירה שהטעם שעל שור משלם חמשה ועל שה ארבעה משום שהתבייש שנשא את השה על שכמו, ונתבונן איזה בזיון כבר היה לו, וכי משיהו ביקש ממנו לעשות זאת הלא הוא עצמו עשה זאת כי רצה למהר להימלט ממקום הגניבה שלא יתפסוהו וכל כמה שהוא הולך ברחוב הוא מאושר יותר מהגניבה, ואעפ"כ יש לו איזושהי צביטה בלב על שראוהו ברחוב עם שה על הגב וכיון שכך מגיע לו עונש אחד פחות. אמר הגרא"ל אתם חייבים להתאפק בכל הכח, אף צעקה אף הרמת יד, רק בחיור, קחו אותו אתכם שהוא יחזיר את הגניבה אתם ביחד אתו. בהתחלה הילד השתולל, מה הוא יכריז על עצמו אני גנב, זה לקח כמה זמן, לאט לאט, אבל היום אפילו כשרואה מרחוק מחט שאינה שלו הוא בורח שלא יצטרך לעבור את הטראומה הזו.

(הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל)

אם חבול תחבול שלמת רעך עד בוא השמש תשי בנו לו, כי היא כסותו לבדו וכו' במה ישכב והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני (כב, כה-כו)

מה משמעות תוספת המילים שנאמרו כאן, ושמעתי - כי חנון אני? מה ההדגשה דוקא כאן ש'חנון אני'?

מבאר הגאון מוילנא. בדרך כלל כשאדם חוטא באיזו עבירה, יש כביכול משא ומתן בבית דין של מעלה, מידת הדין תובעת להעניש אותו - הנפש החוטאת היא תמות, אך כנגדה מידת הרחמים דורשת להאריך אף. ואיזו מהם בדרך כלל ידה על העליונה, מידת הדין או מידת הרחמים? מבואר בחז"ל (רש"י בראשית א, א ע"פ בר"ר יב, טו): שראה הקב"ה שהעולם לא מתקיים בדין, ושיתף רחמים בדין, והקדים רחמים לדין. הרי שמידת הרחמים חזקה וידה על העליונה, ולכן אנחנו שורדים כאן בעולם הזה.

אולם כל זה בכל החטאים, אבל כשאדם פוגע במסכנים, באומללים, בעניים, באביונים, באלמנות וביתומים - בשבורי לב, במקרה כזה מתהפך דינו, אדם כזה אף מידת הרחמים עומדת כנגדו - היא תובעת את עלבונם ואת הצער שלהם, ונמצא שגם מידת הדין וגם מידת הרחמים שניהם באים לתבוע להעניש אותו, לאדם כזה יש סיכוי לצאת זכאי?

זה התורה אומרת: ושמעתי - מי שמתעסק עם אלמנות, יתו-

אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה לא תשימון עליו נשך (כב, כד)

לכאורה נאמר כאן שתי אזהרות שאין ביניהם קשר! הקשר היחיד שמאחד אותם ששניהם שייכים להלכות מלוה ולוה? מה הכוונה לא תהיה לו כנושה? אומרים חז"ל (בבא מציעא עה, ב) כי אתא רב דימי אמר: מנין לנושה בחבירו מנה, ויודע שאין לו, שאסור לעבור לפניו - תלמוד לומר לא תהיה לו כנושה. יהודי הלווה לחבירו כסף והוא יודע שאין לו אסור לו ללחוץ עליו! אם אתה יודע שאין לו אסור לבוא אליו בדרישה: תביא כבר את הכסף, יותר אי אפשר יהיה להלוות לך - זה לאו דאורייתא! כשיש לו - מותר, אבל כשאין לו - איסור גמור! ומה האיסור הנוסף: לא תשימון עליו נשך, אזהרה של ריבית, מה הקשר בין שני האיסורים? לכאורה הם שתי אזהרות חלוקות מכל וכל?

הרמב"ן מגלה לנו את הסוד, יש קו משותף בין שתי האזהרות, וזה לשון קודשו: לא תהיה לו כנושה - הוא המלוה, יאמר: שלא תהיה לו כמלוה שהוא כמושל ללוה, כענין שכתוב (משלי כב, ז): עבד לווה לאיש מלוה, אבל תהיה לו בכל דבר כאילו לא לווה ממך לעולם. ולא תשים עליו נשך - שהוא נשך כסף נשך אוכל, אבל תהיה הלוואה אליו חסד, לא תיטול ממנה תורה מצווה אותנו: כשיהודי מלווה ממון לחבירו, אל תרגיש שאתה מושל עליו, אל תרגיש שהוא תחתך! אל תשדר לו עליונות, אל תשדר לו התנשאות!! שני הדברים האלו: להיות לו כנושה וריבית, יסודם מהרגשת עליונות! ממה באה תביעה של ריבית? הלוויתי לך, תן תמורה! אתה חייב לי! עצם ההרגשה שהלוויתי לך - אתה חייב לי, זה הרגשה של עבד לווה לאיש מלוה! זה הרגשה של התנשאות! לא תהיה לו כנושה - זה הרגשת התנשאות, תשלם כבר! מגיע לי! הדרישה הזו - הלחץ הזה, זה הרגשה שאני המלוה ואתה הלוה! אני האדון ואתה העבד! כשאבא מלוה לבן שלו, הוא לא אומר לו תשלם לי ריבית, נתתי לך - תחזיר לי, עשיתי לך טובה, דרישות אלו מגיעות מתחושת עליונות, ועל כך הזהירה אותנו התורה!!

ועל דרך זה מתבאר שורש החומר של איסור ריבית, שעל מלווי בריבית אמרו (פרקי דרבי אליעזר סוף פל"ג): שאינם עומדים בת-חיית המתים. למה זה כל כך חמור? גזלנים קמים בתחיית המתים, ומלווי בריבית לא קמים בתחיית המתים?

איסור ריבית נאמר בלשון אחווה (דברים כג, כא): לנכרי תשיך, ולאחיך לא תשיך. שורש האיסור הוא קלקול האחוה, אם היית מרגיש שזה שאתה נותן לו הלוואה הוא אח שלך, לא היית דורש ממנו ריבית, עצם הדרישה והתביעה לריבית היא מפני קלקול האחווה, וזה, אתה לא צריך להרגיש שהוא חייב לך, לא להרגיש מושל! נכון, הקב"ה נתן לך כסף ולא לו, אבל הוא נתן לך בשביל שתוכל לזכות, להיטיב עם בריותיו, לעשות חסד! הקב"ה נתן לעשירים כדי לזכות אותם לתת לעניים!! עצם נטילת הריבית זה התכחשות לאחוה! להיות בעל חסד לא בעל גאווה ענין זה הוא הקו המשותף לשתי האזהרות האלו, וזה אותו קו שעובר אף בענין של עבד עברי שהזכירו - כי טוב לו עמך, כשם שבעבד עברי התורה אוסרת על האדון לשדר לעבד הרגשת התנשאות עליו והרגשת שפלות של העבד, כך היחס בין מלוה ללוה - הרגשת השתוות מוחלטת, הרגשת אחווה!! וכן מצאנו בעיקר מצות הלוואה, כשהתורה אומרת: אם כסף תל-

ווה את עמי את העני עמך, אומר רש"י: מה הכוונה את העני עמך? הוי מסתכל בעצמך, כאילו אתה עני. אם אתה מסתכל בעצמך כאילו אתה עני - אתה נכנס לנעליים שלו, אתה יודע שמה שאתה עשיר והוא עני, זה חסד ה' שהוא נתן לך ולא לו, וכלום אינו משלך, וממילא לא תכפור בטובתו של הקב"ה, ולא תרגיש מושל עליו. וכתוצאה מכך: לא תהיה לו כנושה - לא תלחץ אותו, ולא תתבע ממנו שכר של ריבית.

במשך השנים אנשים ניסו לתקן את העולם בכל מיני שיטות, קר-מוניזם, סוציאליזם, אין עניים ואין עשירים - כולם שוים, אך לא כן דרך התורה, התורה אומרת (דברים טו, יא): כי לא יחדל אביון מקרב הארץ, יש עשירים ויש עניים! אלא מה? העשירים צריכים לתת צדקה לעניים, הם קיבלו את העשירות בשביל שיוכלו להיטיב עם האחרים. אבל בדבר אחד התורה כן מחייבת שיהיה שווין - ברגשות, מותר שלך יהיה יותר כסף מהשני, אבל ברגשות אסור לך להרגיש עליונות עליו! אסור לך לתת לו להרגיש שהוא מתחתך! זה התורה אוסרת.

יש יהודי יקר - היום הוא גר בירושלים - ר' יעקב לויסון שליט"א, יותר מחמישים שנה הוא היה גר בלונדון, הפנוביז'ר רוב היה מגיע לשם פעמים רבות, עד שהיה קורא לביתו 'בית פוניבז'. הבית שלו היה הפקר - כמו ביתו של אברהם אבינו, הכנסת אורחים מופלגת, כל אורח שהגיע לשם הרגיש כמו בבית: היו באים פותחים את המקרר, עושים סלט, עושים חביתות, ישנים על המיטות - הכנסת אורחים מושלמת!

אחד האורחים שהתאכסנו שם קרה והיה שם כמה שבועות, והתחיל להרגיש לא נוח, אולי הוא מגזים שהוא נמצא כל כך הרבה, הוא ניגש לר' יעקב ואמר לו: תשמע ר' יעקב, אני יודע את מידת ההכנסת אורחים שלך, בבחינת אלו דברים שאין להם שיעור - הכנסת אורח חים, אבל בכל זאת יש איזה גבול, אני פה כבר חמש שש שבועות, תגיד לי כמה הגבול? מתי זה כבר מוגזם?

חייך כלפיו ר' יעקב ואמר לו: תראה, אני לא יודע כמה הגבול, אני נמצא פה כבר עשרים שנה ואף אחד לא אמר לי מילה!!!

מה הוא אמר לו? מה אני יותר ממך?! זה בית של כולנו!! את העני עמך - לא לתת הרגשה בזויה הרגשת מסכנות, אלא הרגשה של השתוות! ככה צריך לתת צדקה!!!

שמעתי על יהודי, גביר גדול, שהיה בעל צדקה גדול, היה לו משרד מכובד שבו הוא היה מקבל אנשים. המשרד היה מרוהט כדבעי - שולחן משרדי כבד, כורסה בצד אחד, ומהעבר השני היה שרפרף פים לכל האורחים שבאים. נו תועלת כבוד ולא תועלת ממון. אבל כשהוא היה מתעסק בעניני צדקה, היה מניח את הכורסה - זורק אותה הצידה, לוקח שרפרף ומתיישב יחד עם כולם, ואפילו בראש השולחן הוא לא ישב - התיישב לידם כשווה בין שווים. שאלו אותו: מה זה ועל מה זה? אמר להם: כשאדם בא אלי לבקש צדקה, באופן טבעי הוא מרגיש את עצמו נזקק, נצרך, הוא מרגיש שפל, אם אני ישב על הכורסה והוא ישב

על שרפרף אני יחזק אצלו את ההרגשה הזאת! למה לתת לו את זה?!

הוא כיון לדעת תורה - זה מה שלומדים מהפרשה של עבד עברי, זה המהלך של התורה שלומדים מאם כסף תלוה את עמי את העני עמך! אלו הם משפטי התורה!!

(נחל אליהו)